

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО МОБІЛЬНОЇ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ З ЕКОНОМІКИ

У статті розглянуто сутність професійної мобільності, визначено якості професійно мобільної особистості студента, розкрито педагогічні умови ефективного формування професійної мобільності у майбутніх фахівців економічного профілю.

Ключові слова: професійна мобільність, професійно мобільна особистість, педагогічні умови.

В статье рассмотрена сущность профессиональной мобильности, определены качества профессионально мобильной личности студента, раскрыты педагогические условия эффективного формирования профессиональной мобильности у будущих специалистов экономического профиля.

Ключевые слова: профессиональная мобильность, профессионально мобильная личность, педагогические условия.

The article deals with the essence of professional mobility, defined as a mobile professional individual student. The article explores the pedagogical conditions for efficient formation of professional mobility in future economists.

Key words: professional mobility, professional mobile personality, pedagogical conditions.

Для України в умовах ефективної реструктуризації національної економіки протягом життя одного покоління, необхідності наближення її до світових тенденцій економічного і суспільного розвитку особливе значення має впровадження нових підходів до формування конкурентоспроможних фахівців економічного профілю, здатних до аналізу мінливих нестандартних ситуацій ринкової конкуренції, творчої діяльності, професійного саморозвитку, удосконалення організації праці, зміни змісту трудової діяльності, місця проживання та пошуку нової роботи, до професійної мобільності, яка складає основу збалансованості ринку праці й забезпечення високого рівня конкурентоспроможності робочої сили.

Проблема професійної мобільності молоді тісно пов'язана із суперечностями між тенденціями розвитку української економіки перехідного періоду та готовністю молодих фахівців використовувати нові форми економічної поведінки. Професійна мобільність в економіці розглядається як елемент ринкової організації праці, а саме: відтворення трудових ресурсів, зміни професійного і кваліфікаційного статусу працівників як виробників і споживачів матеріальних благ. Нині професійна мобільність стає якістю, необхідною для успішності особистості в сучасному суспільстві.

Проте зазначимо, що повільна реакція системи освіти на проблему розвитку професійної мобільності незмінно призводить до зниження конкурентоспроможності фахівців на ринку праці. Навчання в економічному ВНЗ спрямоване на формування особистісних якостей студентів, які б забезпечували ефективність виконання різноманітних завдань у галузі майбутньої професійної діяльності. В силу цього значна частина випускників недостатньо підготовлена до реалізації комплексу дій у ситуаціях життєвого ускладнення їх професійної самореалізації. Недостатня сформованість особистісних якостей, що забезпечують професійну мобільність студента, знижує конкурентоспроможність майбутніх фахівців з економіки.

Метою статті є з'ясування сутності професійної мобільності, визначення якостей особистості майбутніх економістів і менеджерів, які забезпечують професійну мобільність та висвітлення педагогічних умов її формування в навчальному процесі ВНЗ.

Досягнення мети потребує теоретичного аналізу означеної проблеми у психолого-педагогічній літературі. Проблема професійної мобільності знайшла своє відображення у працях багатьох науковців (В. Васильєв, С. Вишнякова, О. Волкова, Л. Горюнова, Ю. Дворецька, М. Дьяченко, Є. Іванченко, Л. Кандибович, О. Нікітіна, П. Сорокін, Л. Шевченко та ін.). Так, М. Дьяченко та Л. Кандибович під професійною мобільністю розуміють готовність та здатність фахівця до оперативного відбору та реалізації оптимальних способів виконання різноманітних завдань у межах своєї професії, успішного переключення на іншу діяльність або зміни видів діяльності [4, с. 195–196]. Професійна мобільність, на думку О. Нікітіної, виявляється у здатностях особистості до цілепокладання, планування дій, проектування власного професійного розвитку, досягнення професійно значимих компетенцій, умінні знаходити оптимальні варіанти розв'язання життєвих і виробничих ситуацій, адекватному оцінюванню власних можливостей, у потребі встановлювати діалогічну взаємодію із суб'єктами професійної діяльності [6]. За визначенням Є. Іванченко, професійна мобільність – це психологічна готовність фахівця до розв'язку широкого кола виробничих задач, здатність оперативно, швидко перебудовуватись залежним від ситуації, оскільки найбільш ефективною відповіддю на невизначеність і проблемність виробничої ситуації є гнучкість поведінки, що виявляється в його здатності змінювати стратегію або засіб дій відповідно до умов праці [5].

Учені, досліджуючи професійну мобільність, акцентують увагу на особистісному компоненті означеної проблеми (С. Вишнякова, Л. Горюнова, О. Нікітіна та інші). Л. Горюнова вказує на необхідність вивчати професійну мобільність на рівні таких особистісних якостей, як «адаптивність, комунікативність, самостійність, пристосовність, цілеспрямованість, ціннісність орієнтації й установки, соціальна пам'ять, критичне мислення, здатність до самопізнання, саморозвитку, самоосвіти, соціальна рухливість» [3, с. 21].

На основі теоретичного аналізу та емпіричних матеріалів можна стверджувати, що професійно мобільна особистість характеризується розвинутою критичністю, гнучкістю й оригінальністю мислення, незалежністю суджень, ініціативністю і наполегливістю, готовністю ризикувати, висловлювати сміливі ідеї й гіпотези та відстоювати їх, уміннями діяти адекватно у відповідних ситуаціях, здатністю оперативно адаптуватися до нових вимог, реагувати на нові виклики, навчатися упродовж усього життя, саморозвиватися та самоудосконалюватися.

Ми вважаємо, що формування зазначених якостей у майбутніх економістів і менеджерів потребує створення у навчальному процесі ВНЗ спеціальних педагогічних умов.

Високим дидактичним потенціалом, що дозволяє формувати професійно мобільну особистість, є функціонування діалогового навчання, що забезпечує співпрацю викладача й студентів на основі суб'єкт-суб'єктної педагогічної парадигми, яка спрямована на організацію їх спільної творчої діяльності. Діалог передбачає сприйняття співбесідника, особистісне включення одного партнера в сферу життєдіяльності й свідомості іншого. Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про відсутність однозначного розуміння сутності поняття «діалогове навчання». Основою діалогового навчання є діалогове спілкування, яке, за визначенням Л. Петровської, характеризується рівністю сторін, суб'єктивною позицією учасників, взаємною активністю, проникненням партнерів у світ почуттів і переживань один одного, готовністю підтримати позицію іншої сторони, прагненням до співучасті й співпереживання [7].

Означені характеристики діалогічної взаємодії дозволяють стверджувати, що в умовах діалогового навчання відбувається зворотній обмін думками, що створює в полі колективної свідомості суб'єктивний образ об'єкта, що пізнається. Таким шляхом діалогове навчання забезпечує безпосередню взаємодію всіх учасників пізнавальної діяльності. Кожен учасник такої взаємодії, спираючись на особистісне розуміння, аналізує окремі сторони об'єкта, логічно будує повідомлення й обґрунтовує його правильність.

Змістову основу діалогового навчання становлять різноманітні форми та методи: розв'язання проблемних ситуацій і творчих задач, участь у групових дискусіях, ігровій діяльності тощо. Необхідність пропонувати власні рішення педагогічних задач, проблемних ситуацій, доводити чи спростовувати різні позиції в процесі дискусії, надають заняттям проблемного характеру. Виникнення прихильників й опонентів тієї чи іншої думки, доведення студентами власних позицій, стимулює розумову діяльність, посилює потребу в отриманні аргументованих відповідей, що, в свою чергу, активізує творчу пізнавальну самостійність.

Ефективним засобом формування професійної мобільності виступають є розвивальні ігри, які моделюють виробничий процес і під час яких створюються умови для самостійного творчого пошуку розв'язку, прийняття нестандартних рішень. Розігрування студентами запропонованих ролей сприяє формуванню творчої уяви, образної пам'яті, зосередженості уваги, умінь комбінувати відомі способи розв'язання проблем. Окрім того, планування власних дій на основі характеристики дійової особи, створює можливості для самостійної пошукової діяльності відповідно до сформованих здібностей.

Моделювання виробничих ситуацій у навчальному процесі при використанні ігрових технологій, з одного боку, формує у студентів творче мислення, а, з іншого, – розкриває студентам практичну значимість оволодіння вміннями творчого підходу до прийняття адекватних рішень у складних ситуаціях професійної діяльності.

Отже, діалогове навчання стає колективною діяльністю, яка передбачає висунення різноманітних гіпотез і варіантів їх перевірки. Кожен учасник навчального діалогу має можливість висловити власну позицію, що розвиває доказовість у побудові суджень. Забезпечення зворотного зв'язку, який здійснюється не через оціночні судження, а через опис емоційних станів, послаблює необхідність психологічного захисту, знімає скованість, руйнує негативні стереотипи поведінки студента. Створення атмосфери доброзичливості, психологічного комфорту сприяє формуванню гуманістично спрямованих взаємовідносин.

Розвиток професійної мобільності багато в чому залежить від особистісного смислу, який має для студентів майбутня професійна діяльність.

Студент може в цілому розуміти загальну соціальну значимість професії, але при цьому по-різному в особистісному плані до неї ставитись. У цьому аспекті виявляється різна мотивація, яка визначається, перш за все, тим, наскільки студент розуміє, що мобільність забезпечить йому в майбутній професійній діяльності готовність і здатність до зміни професії, місця й виду діяльності, високий рівень життєвих орієнтацій і високу професійну адаптацію.

Серед феноменів мотиваційної сфери, які впливають на ефективність формування професійної мобільності, виступає мотивація досягнення успіху, яка виявляється у визначенні нових цілей, прагненні до успіху і супроводжується переживанням почуття радості від досягнутого, яке стимулює

ініціативу, творчу активність студентів. Мотивація досягнення успіху сприяє активному пошуку нової інформації, нових способів вирішення завдань, готовності до відповідальності. Наслідком створення ситуації успіху є формування у студентів позитивної професійної Я-концепції, яка виступає умовою реалізації їхніх творчих можливостей.

Шлях до професійної мобільності у кожного студента індивідуальний. Це виявляється в тому, що кожен по-різному розуміє і з різним рівнем креативності виконує навчальні завдання. Застосування активних методів навчання, поєднання групових та індивідуальних форм роботи викликає інтерес і творче ставлення до пізнавальної діяльності не тільки у студентів з високими креативними можливостями, а й у тієї частини студентів, які не відрізняються гнучкістю, послідовністю та самостійністю мислення. Процес особистісного творчого зростання потребує створення творчої атмосфери на заняттях, доброзичливості викладача, постійної позитивної оцінки. Для авторів і творців оригінальних задумів важливе значення має як заохочення та схвалення нестандартного розв'язання поставлених завдань з боку викладача, так і судження однокурсників.

За результатами теоретичного та емпіричного дослідження встановлено, що формування професійної мобільності особистості студента в повній мірі залежить від рівня мобільності викладача [5; 6; 8]. Чітке розуміння викладачем сутності професійної мобільності, здатність до швидкого орієнтування в освітньому просторі, готовність до зміни стилю та змісту діяльності відповідно до нових підходів щодо професійної підготовки фахівців, постійне осмислення і переосмислення своїх уявлень про студентів (сприйняття ними навчального матеріалу, різниці у темпах виконання ними творчих завдань, швидкість та якість потрібних для цього дій, рівень гнучкості та самостійності мислення кожного, вміння вибирати раціональні прийоми розумової діяльності тощо) забезпечує ефективне формування у них здатності до мобільної поведінки у соціальному і професійному середовищі.

Отже, ефективність формування професійно мобільної особистості забезпечується організацією діалогового навчання, усвідомленням студентами особистісного смислу майбутньої професійної діяльності, врахуванням креативного потенціалу кожного студента.

Література

- 1. Васильев В. В.** Профессиональная мобильность и стабилизация персонала: [учебное пособие] / В. В. Васильев. – Днепропетровск : Наука и образование, 1977. – 170 с.
- 2. Волкова О. В.** Соціально-економічні детермінанти ринку праці України: [монографія] / О. В. Волкова. – Полтава : ПУСК, 2008. – 376 с.
- 3. Горюнова Л. В.** Профессиональная мобильность специалиста как проблема развивающегося образования в России: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.08 / Л. В. Горюнова. – Ростов-на-Дону. – 2006. – 337 с.
- 4. Дьяченко М. И.** Краткий психологический словарь: Личность, образование, самообразование, профессия / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. – Минск : «Хэлтон», 1998. – С. 195–196.
- 5. Іванченко Є. А.** Формування професійно мобільних майбутніх економістів у процесі навчання у вищих навчальних закладах: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Є. А. Іванченко – Південосхідний державний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса). – Одеса, 2005. – 263 с.
- 6. Микитина Е. А.** Педагогические условия формирования профессиональной мобильности будущего педагога: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Е. А. Микитина. – Иркутск, 2007. – 199 с.
- 7. Петровская Л. А.** Компетентность в общении: социально-психологический тренинг / Л. А. Петровская. – М. : Изд. МГУ, 1989. – 216 с.
- 8. Романова Е. С.** Психологические основы профессионализма / Е. С. Романова, Г. А. Суворова. – М. : МПГУ им. В. И. Ленина, 1990. – 183 с.